

10. ELS MOLLUSCS TERRESTRES DE LES ILLES MEDES

Carles Altimira* i Cristian R. Altaba**

Resum

Hom ofereix una llista faunística i alguns comentaris ecològics i biogeogràfics sobre les 24 espècies de mol·luscs terrestres trobades a les illes Medes. A causa de la proximitat a la terra ferma, aquesta fauna és banal.

Summary

Terrestrial molluscs of Medes Islands

A list and some biogeographical and ecological comments are given on the twenty-four species of land gastropods of Medes Islands (Catalonia). Because of the nearness of the mainland, the molluscan fauna is banal.

Introducció

Al petit arxipèlag de les illes Medes hi ha una variada fauna de cargols terrestres, que, sense contenir endemismes, presenta una composició i una distribució interessants. En publicacions anteriors (ALTIMIRA, 1968a, 1968b) hom donà a conèixer aquesta fauna d'una manera quasi exhaustiva; en aquesta ocasió hom esbossa un enfocament més ecològic i biogeogràfic del seu estudi, resultat de prospeccions extensives efectuades a les dues illes principals, la Meda Gran i la Meda Xica, per bé que és poc probable l'existència de mol·luscs terrestres als illots que les envolten.

* †

** Departament d'Ecologia. Facultat de Biologia. Universitat de Barcelona.

Llista d'espècies

A la llista següent són incloses les espècies que han estat localitzades a les Medes, indicant si es tracta de la Meda Gran (M) o de la Meda Xica (m), així com llur geonèmia.

Classe GASTROPODA

Subclasse PROSOBRANCHIA

Ordre MESOGASTROPODA

Família Pomatiasidae

Pomatias (s.s.) elegans (Müller, 1774)

M, m, comú. Distribució atlanto-mediterrània.

Subclasse PULMONATA

Ordre STYLOMMATOPHORA

Família Pleurodiscidae

Subfamília Pyramidulinae

Pyramidula rupestris (Studer, 1789)

M, limitada a una zona de grans roques amuntegades al vessant oest.
Distribució centreuropea.

Família Pupillidae

Subfamília Pupillinae

Lauria (s.s.) cylindracea (Da Costa, 1778)

M, m, abundant, principalment entre vegetació rupícola. Distribució centreuropea.

Subfamília Chondrininae

Solatopupa similis (Bruguière, 1789)

M, m, abundant en quasi tots els hàbitats. Citada per GITTENBERGER (1973). Distribució mediterrània occidental.

Granopupa granum (Draparnaud, 1801)

M, m, rara i limitada a les zones més elevades. Distribució holomediterrània.

Abida polyodon (Draparnaud, 1801)

M, limitada al vessant oest. Distribució mediterrània occidental.

Subfamília Vertigininae

Truncatellina rivieriana (Benson, 1854)

M, rara, entre màquia i vegetació rupícola al vessant oest. No citada anteriorment a les illes Medes. Distribució mediterrània occidental.

Família Enidae

Subfamília Jamininae

Jaminia (s.s.) quadridens (Müller, 1774)

M, m, escassa. Distribució holomediterrània.

Família Ferussaciidae

Ferussacia (s.s.) folliculus (Gronovius, 1781)

(=*F. vescoi* Bourguignat, 1856)

M, m, en indrets ombrívols i sota pedres. Distribució mediterrània occidental.

Família Subulinidae

Subfamília Rumininae

Rumina decollata (Linnaeus, 1758)

M, m, comú en zones amb sòl acumulat. Distribució holomediterrània.

Família Helicidae

Subfamília Helicellinae

Cernuella (s.s.) virgata (Da Costa, 1778)

(=*C. variabilis* Draparnaud, 1801)

M, m (morts), comú. Aquesta espècie es troba en punts molt exposats. Distribució mediterrània occidental.

Xeromagna (s.s.) arigonis (Rossmässler, 1854)

M, m, vessants sud-occidentals. Distribució iberomagribina.

Trochoidea (s.s.) elegans (Draparnaud, 1801)

M, m, escassa. Distribució holomediterrània.

Trochoidea (Xeroplexa) monistrolensis (Fagot, 1884)

M, m, escassa. Distribució ibèrica nord-oriental.

Cochlicella acuta (Müller, 1774)

M, m, escassa. Distribució holomediterrània.

Cochlicella ventricosa (Draparnaud, 1801)

M, m, rara. Distribució holomediterrània.

Subfamília Sphincterochilinae

Sphincterochila (Albea) candidissima (Draparnaud, 1801)

M, m, escassa. Viu en punts molt exposats. ALTIMIRA (1968b) l'esmenta com a abundant. Distribució holomediterrània.

Subfamília Helicodontinae

Caracollina lenticula (Férussac, 1822)

M, m, abundant sota pedres i fustes. Distribució mediterrània occidental.

Subfamília Helicigoninae

Helicigona (s.s.) lapicida andorrica (Bourguignat, 1876)

M, localitzada a l'extrem oest, entre grans blocs amuntegats sota els quals hi ha unes cavitats humides i fresques, i rara en la màquia d'ullastre d'aquest vessant. Distribució centreeuropea; *H.l. andorrica* és la subspècie del Pirineu oriental.

Subfamília Helicinae

Theba (s.s.) pisana (Müller, 1774)

M, m, escassa. Distribució holomediterrània.

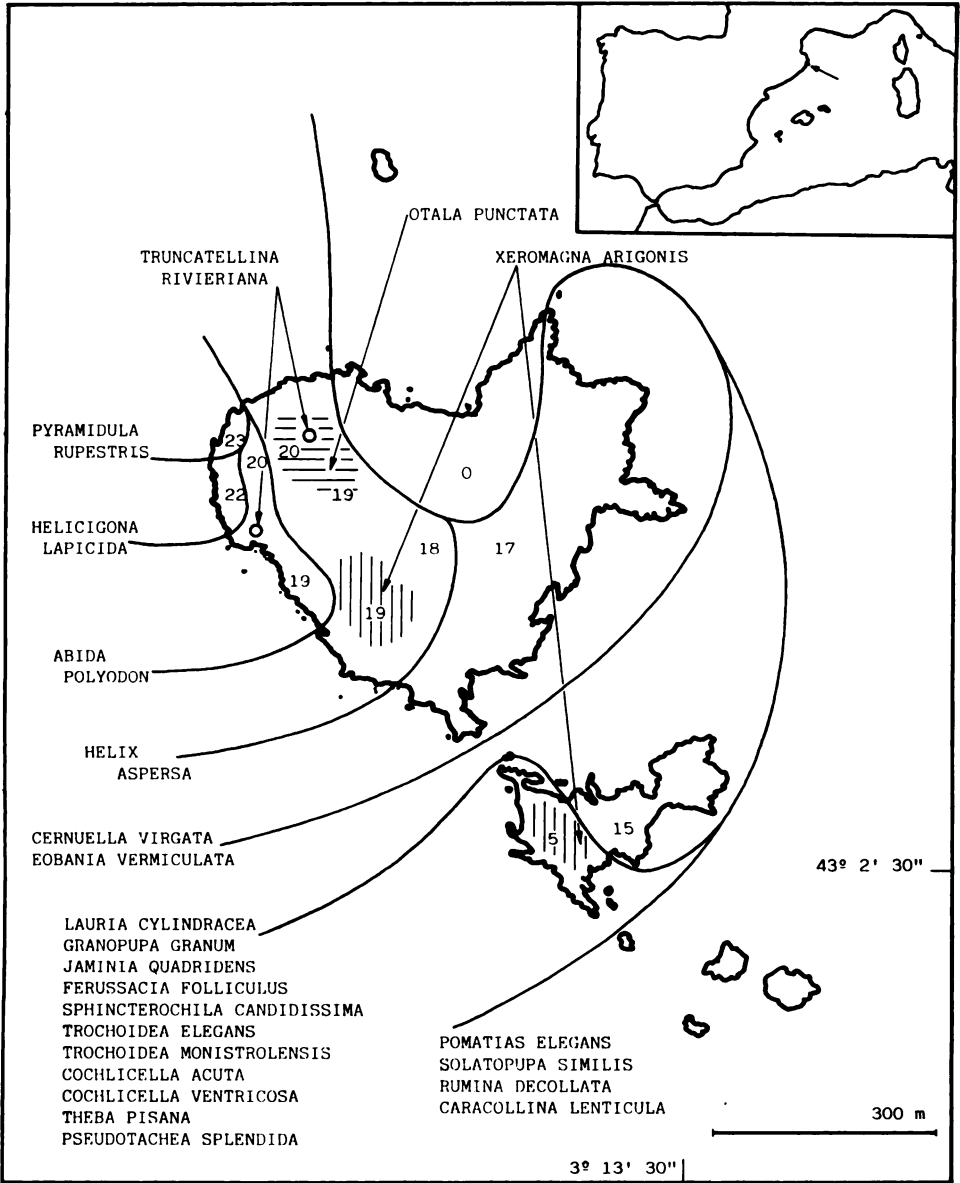

Fig. 1. Distribució de les diferents espècies de mol·luscs terrestres a les illes Medes. Hi són indicats els límits orientals de dispersió i el nombre d'espècies a cadascuna de les zones que en resulten.

Eobania vermiculata (Müller, 1774)

M (escassa), m (conquilles buides, potser transportades per ocells).
Distribució holomediterrània.

Pseudotachea splendida (Draparnaud, 1801)

M (coloració en línies de punts), m. (coloració en franges senceres),
escassa. Distribució holomediterrània.

Otala (s.s.) punctata (Müller, 1774)

M, escassa, a la màquia del vessant oest i al planell culminal. No ha estat
trobadada en els últims anys. Distribució ibero-magribina.

Helix (Cryptomphalus) aspersa (Müller, 1774)

M, planell culminal i vessant sud-oest, comú. Distribució atlanto-medi-
terrània.

Consideracions ecològiques i biogeogràfiques

Aquesta fauna és banal, referida a la del massís del Montgrí, del qual les illes Medes formen part estructural i on hom troba moltes més espècies de mol-luscs terrestres (i d'aigua dolça, que no colonitzen les illes Medes per llur manca d'hàbitats límnics). El nombre total d'espècies, però, és molt elevat (24) tenint en compte la reduïda extensió de l'arxipèlag, i s'explica en part per la natura calcària del terreny, que no imposa limitacions en els materials disponibles per a la secreció de la conquilla.

La distribució de les espècies trobades (fig. 1) segueix un gradient decreixent vers l'est, a mesura que augmenta la distància a la costa. Aquest interessant efecte insular pot tenir diverses causes. La primera, geogràfica, és que la Meda Xica és la més allunyada del continent. Però àdhuc dins la Meda Gran hom observa diferències. Cal considerar l'enorme pressió que representen els nombrosos gavians argentats (*Larus argentatus michahellis*), residents i nidificants, sobre les comunitats d'aquestes illes. Sobre els mol-luscs terrestres resulta particularment intensa per raó de la predació (abundants conquilles, entre els objectes més diversos, en llurs egagròpiles) i dels excrements, que modifiquen tant la composició del sòl (arribant a fer-lo infranquejable per als cargols) com la vegetació, que resulta molt esclarissada i ofereix poca protecció enfront dels mateixos gavians. El nombre de conquilles transportades per aquests ocells és gran, i possiblement tenen un paper important en el manteniment d'un cert flux gènic entre les poblacions insulars i potser amb el continent.

El confinament d'algunes espècies a una franja restringida del vessant oest respon a unes condicions d'humitat úniques en l'arxipèlag, unides probablement al fet que per aquesta zona es pugui haver produït l'arribada de cargols terrestres en masses de vegetació flotant transportades pels

corrents predominants des de la desembocadura del riu Ter, situada més al sud.

La vegetació arbustiva densa es limita al vessant oest de la Meda Gran, de manera que les espècies que requereixen una certa protecció s'hi troben lligades, i s'estenen també pel planell culminal, on hi ha un extens prat de *Carpobrotus* i restes d'habitaclles humans. La vall de Gregal, que ocupa el centre de la Meda Gran, és la zona amb major densitat de nius de gavians, els quals n'han fet un extens erm on la vida dels mol-luscs és impossible. Els vessants sud-oest i sud-est de la Meda Gran, i el vessant sud-oest de la Meda Xica, tenen una vegetació escassa i una fauna malacològica banal, per bé que són l'única zona on viu *Xeromagna arigonis*. El vessant nord-est de la Meda Xica, per contra, comprèn obagues molt humides, amb una diversitat de mol-luscs molt superior a la del vessant veí.

Les afinitats de la fauna estudiada són resumides a la taula I, de la qual hom pot extreure algunes consideracions biogeogràfiques. En primer lloc, el predomini clar d'espècies holomediterrànies correspon exactament al tipus d'ecosistema terrestre de les illes Medes. Espècies de distribució més limitada, al Mediterrani occidental o al nord-est ibèric, hi troben condicions favorables i igualment dins llur àrea geogràfica. Les dues espècies ibero-magribines es troben a prop del límit nord de llurs distribucions, i llur presència és afavorida per l'aridesa de les illes. Les dues espècies distribuïdes per tot Europa occidental, atlàntica i mediterrània, són força adaptables, com ho prova la facilitat d'expansió d'*Helix aspersa* en diverses regions del món on ha estat introduïda. Finalment, hi ha tres espècies centroeuropees, una d'elles representada per una subspècie regional (*Helicigona lapicida andorríca*), les quals habiten únicament en punts amb una protecció important.

No sembla que hi hagi una relació directa entre les àrees de distribució general d'aquestes espècies i llur distribució local a les illes Medes.

Taula I. Adscripció biogeogràfica de les espècies de cargols terrestres de les illes Medes.

Espècies holomediterrànies	10
" mediterrànies occidentals	6
" ibèriques nord-orientals	1
" ibero-magribines	2
" atlanto-mediterrànies	2
" centroeuropees	3

L'absència d'endemismes és fàcilment explicable per la reduïda extensió de l'arxipèlag (que fins a dates històriques fou una sola illa principal) i la poca distància que el separa del continent. Les diferències observades en la coloració de *Pseudotachea splendida* podrien ésser degudes a error de mostrejatge o potser a deriva genètica. L'absència de pulmonats nus (lilimacs) podria ésser deguda a l'extrema aridesa local, insuportable per a les espècies presents a la costa propera; altres espècies adaptades a medis eixuts tenen distribucions més meridionals.

Hom pot considerar, doncs, que el poblament malacològic actual de les illes Medes és en gran part autòcton, originat en una època que el nivell del mar devia ésser més baix, suficientment per a convertir-les en península, amb possibles introduccions posteriors passives ("illes flotants") o actives (transport pels gavians argentats) que en degueren augmentar la diversitat o bé que mantingueren un flux gènic que contribuï a evitar l'isolament. La topografia de les illes i la distribució de les colònies de cria dels ocells marins, principalment làrids, degueren configurar un filtre per a la distribució local dels cargols, tot originant un gradient ambiental amb condicions cada cop menys favorables i un nombre progressivament menor d'espècies en augmentar la distància a la costa.

BIBLIOGRAFIA

- ALTIMIRA, C. 1968a. Contribución al conocimiento de la fauna malacológica terrestre y de agua dulce de Gerona. *Misc Zool.*, 2: 1-11.
- ALTIMIRA, C. 1968b. Moluscos terrestres en las islas Medas. *P. Centr. pir. Biol. exp.*, 2: 149-151.
- GITTENBERGER, E. 1973. Beiträge zur Kenntnis der Pupillacea, 3: Chondrininae. *Zool. Verh.*, 127: 267 + 7 pp.
- HAAS, F. 1929. Fauna malacológica terrestre y de agua dulce de Cataluña. *Trab. Mus. Cienc. Nat. Barcelona*, 13: 491 pp.